

ENNALTA MÄÄRÄTÄ

Vain UT:ssa esiintyy verbi ”ennalta määrätä” (prohorizo): kerran Apostolien teoissa (Ap. t. 4:28) ja viidesti Paavalilla (Room. 8:29, 30; 1. Kor. 2:7; Ef. 1:5, 11). Substantiivina ”ennalta määrääminen” ei käytetä, toisin kuin sellaisia ilmauksia kuin ”suunnitelma”, suunnitelma (boule, prothesis), ennakkotieto (prognosis) ja valinta (ekloge): kaikki tapahtuu ikään kuin tässä tapauksessa merkitystä olisi vain Jumalan toiminnalla, ei meidän teoriamme. Tarkkaan ottaen voitaisiin sanoa, ettei Raamatussa ole pohdittua oppia ennalta määräämisestä. Paavali on kuitenkin tehnyt tästä Jumalan toiminnasta tärkeän osan siitä, miten hän ymmärtää Jumalan suunnitelman. Siksi on syytä esitellä hänen ajatuksensa ennen kuin etsitään sen raamatullisia edellytyksiä ja johanneksellisia vastineita.

1. Ennalta määrätty rakkaudesta hänen adoptiopojikseen. Profeettallisen esityksensä päätteeksi Jumalan suunnitelmasta (Room. 1–8) Paavali haluaa vahvistaa uskovien toivoa ilmoittamalla heille ”Jumalan viisauden, salaperäisen ja kätköön jääneen, jonka Jumala jo ennen aikojen alkua oli ennalta määrännyt meidän kunniaaksemme” (1. Kor. 2:7): ”Jumala saa kaiken koitumaan hyväksi niille, jotka häntä rakastavat, niille, jotka on kutsuttu hänen suunnitelmansa mukaan. Ne, jotka hän on ennalta tuntenut, hän on myös ennalta määrännyt Poikansa kuvan kaltaisiksi, jotta tämä olisi esikoinen monien veljien joukossa” (Room. 8:28 f.). Jumalan kokonaissuunnitelmassa Paavali erottaa siis kaksi puolta: ennalta Jumala tuntee, ennalta hän määrää. Niitä ei pidä sekoittaa keskenään:

a) Raamatullisen ajattelutavan mukaan tunteminen ei ole spekulatiivinen akti, vaan kahden olennon välinen suhde. Jumalan ja joidenkin ihmisten välillä on jo ennen luomista Jumalan ajatuksessa rakkaussuhde: Jumala tuntee heidät (1. Kor. 8:3; Gal. 4:9; vrt. Matt. 7:23). Tätä ennalta tuntemista ja valintaa voidaan pitää toisiaan vastaavina: kyse on niistä, jotka Jumala on valinnut alusta alkaen (2. Tess. 2:13), ja valituista Isä Jumalan ennalta tuntemisen mukaan (1. Piet. 1:1 f.). Ennalta määräämisen perustana on siis tämä ennalta tunteminen, tämä valinta.

b) Nyt tulee esiin Jumalan suunnitelman toinen puoli. Valinta tehdään tiettyä päämäärää, täsmällistä määräkohtaa varten. Kun tämä päämäärä on asetettu jo alusta alkaen, sitä voidaan kutsua ”ennalta määräämiseksi”. Näin alkuperään palaamalla sen voi kuitenkin ymmärtää vain siksi, että nyt tunnetaan aikojen loppu: lunastava uhri on saanut aikaan sovinnon Jumalan kanssa ja lapseksi ottamisen: ”Jumala on ennalta määrännyt meidät hyvän tahtonsa mukaan Jeesuksen Kristuksen kautta ottolapsikseen” (Ef. 1:5). Tähän yhteyteen sijoittuu paavalilainen teologia: hyväntahtoisuus (Ef. 1:9), armo (Room. 11:5; Ef. 1:6 f.; Ef. 2:5 f.), laupeus (Room. 11:30 ff.; Tit. 3:5) ja lopuksi rakkaus (1. Tess. 1:4; 2. Tess. 2:13; Room. 11:28; Ef. 1:4). Jos ennalta määrätty oleminen siis merkitsee sitä, että Jumala rakastaa, tässä salaisuudessa ei ole mitään pelottavaa: päinvastoin ihmisellä on ilo tuntea Jumalan suunnitelman alkuperän lisäksi myös sen päämäärä. Uskonnollinen historia saa merkityksensä: valitut ”on ennalta valmistettu kirkkautta varten” (Room. 9:23).

2. Ennalta määrätty vapaudessa. Paavali kuvaa sitten Jumalan suunnitelman kaksi ajallista vaihetta: ”Ne, jotka hän on ennalta määrännyt, hän on myös kutsunut; ne, jotka hän on kutsunut, hän on myös vanhurskauttanut; ja ne, jotka hän on vanhurskauttanut, hän on myös kirkastanut” (Room. 8:30). Ennalta määräämisen tekoa seuraavat nykyajassa konkreettinen kutsumus ja vanhurskauttaminen ja sitten tulevana aikana kirkastaminen. Jumalan salaisuuteen asettuneena Paavali ilmaisee ehdotonta varmuuttaan käyttämällä menneen ajan verbejä. Jätetään sivuun näiden kahden toiminnan erot ja tarkastellaan tilannetta, johon Paavali meidät asettaa. Kaikki on yksinomaan Jumalan työtä: ”Kristuksessa meidät on hänen tahtonsa suunnitelman (prothesis) mukaan ennalta määrätty ja valittu hänen omaksi osakseen” (Ef. 1:11).

Mutta mitä tässä suunnitelmassa tapahtuu ihmisen vapaudelle? Se näyttää jäävän pois, ja Paavali sanookin: ”Mutta silloin sinä sanot: Mistä Jumala vielä moittii? Kuka lopulta voisi vastustaa hänen tahtoaan?” (Room. 9:19). Totta kyllä, Paavalille ongelma nousi esiin ei yksilöiden vaan koko Kristuksen torjuvan Israelin kansan kannalta. Lopulta hän ratkaisee sen vetoamalla Jumalan salattuun ja tutkimattomaan viisauteen, jonka edessä uskovien tulee ihmetellä ja vaieta. Vaikka Paavali erottaa selvästi ihmiskunnasta kaksi ryhmää – valitut ja muut –, hän ei sijoita niitä samalla tavalla Jumalan suunnitelmaan: valitut ovat ”ennalta valmistetut kirkkautta varten” (Room. 9:23), kun taas muut on vain todettu ”valmiiksi tuhoon” (Room. 9:22). Jumala ei ennalta määrää tuhoon.

Paavali asettuu siis näkökulmaan, jota meidän on vaikea omaksua: me ajattelemme yksilöitä, hän tarkastelee Israelia; hänelle pyhän historian hahmot – Esau tai farao – ovat esikuvia, joiden henkilökohtainen pelastus ei ole kyseessä (Room. 9:13, 17). Jumalan ja ihmisen toiminnan keskinäisen suhteen ongelma ei siis ratkea tässä. Ratkaisun hahmotelma kuitenkin löytyy siitä levollisesta tavasta, jolla Paavali esittää molemmat väittämättä niitä ristiriitaisiksi. Näin käy, kun hän asettaa rinnakkain tilaa ilmaisevan indikatiivin (jolla hän toteaa tosiasian) ja toimintaa ilmaisevan imperatiivin (jolla hän esittää toimimisen velvollisuuden): ”Olette kuolleet Kristuksessa, siis kuolkaa!” Meille syntyy kielellinen ongelma, mutta ei Paavalille, joka voi sanoa: ”Työskennelkää peläten ja vavisten pelastukseenne hyväksi; Jumalahan vaikuttaa teissä sekä tahtomisen että tekemisen hyväntahtoisuutensa mukaisesti” (Fil. 2:12 f.). ”Me olemme hänen tekonsa, luodut Kristuksessa Jeesuksessa niitä hyviä tekoja varten, jotka Jumala on ennalta valmistanut, jotta tekisimme niitä” (Ef. 2:10). Kaikki tapahtuu siis täällä maan päällä ikään kuin ihmisen

vapaus olisi sitä, että hän toteuttaa ajassa sen, minkä Jumala on kuitenkin suunnitellut ikuisuudesta asti. Tällainen on ilmoituksen apokalyptinen hahmotelma, jota nykyinen ajattelutapa ei sekoittaisi fatalismiin, jos se tunnustaisi rakkauden ensisijaisuuden Jumalassa.

3. Paavalin ajattelun raamatullinen lähde. VT:ssä on jo esitetty ennalta määräämisen perusta: Jumalan toiminta, joka ”näkee ennalta” kaiken ja myötävaikuttaa kaikkeen. Kaikki tulee Herralta (Sir. 11:14), jopa onnettomuus (Aam. 3:6; Jes. 45:7). Jumalalla on aina ollut suunnitelma (Jes. 37:26), jonka hän toteuttaa historian kuluessa määräaikoina (Jes. 14:24; Ap. t. 17:26, 31). Tässä jälkimmäisessä kohdassa käytetään yksinkertaista verbiä ”horizo”, joka esiintyy myös siitä teosta, jolla Jumala asetti Jeesuksen Jumalan Pojaksi (Room. 1:4) ja ylimmäksi tuomariksi (Ap. t. 10:42). Mitään ei tapahdu, mitä Jumala ei olisi ennalta nähnyt tai päättänyt (Ap. t. 4:28; vrt. Matt. 25:41). Jumala on järjestänyt ja valmistanut kaiken valittujensa hyväksi (Matt. 20:23; 25:34). Mikään sattuma ei jää Jumalan hallinnan ulkopuolelle (Sananl. 16:33), sillä ”Jahve on tehnyt kaiken tiettyä päämäärää varten” (Jes. 46:4). Kaikki nämä väitteet koskevat kuitenkin ennaltatietämistä ja kaitselmusta. Ennalta määräämiseen pääsemiseksi tarvitaan enemmän.

Sitä valmistaa läheisemmin usko siihen, että ihminen merkitään elämän kirjaan. Kyseessä ei ole tilikirja, johon hyvät teot merkitään lopullista tuomiota varten (Dan. 7:10; Ilm. 20:12), vaan ennalta olemassa ollut kirja, josta psalminkirjoittaja puhuu: ”Sinun silmäsi näkivät tekoni; ne kaikki olivat kirjassasi, päiväni oli merkitty ja määrätty ennen kuin yksikään niistä oli tullut” (Ps. 139:16).

Sitä voisi nimittää ”Ennalta määrättyjen kirjaksi”: ”Ja maan asukkaat, joiden nimiä ei ollut maailman alusta asti kirjoitettu elämän kirjaan, ihmettelevät nähdessään Pedon” (Ilm. 17:8; vrt. Ilm. 13:8; Dan. 12:1). Jeesus jakaa tämän vakaumuksen: ”Iloitkaa siitä, että nimenne ovat kirjoitettuina taivaissa” (Luuk. 10:20).

Paavalin ajattelun tavoittamiseksi puuttuu vielä yksi asia: Jeesuksen toteuttama pelastus. Viedessään pelastushistorian päätökseen Jeesus mahdollistaa palaamisen sen alkuun ja Jumalan ajatuksen täsmällisen hahmottamisen: rakkaudessaan Jumala määrää valittunsa ennalta olemaan Poikansa kuvan kaltaisia.

4. Johanneslaisia vastaavuuksia. Olisi kuitenkin yllättävää, ellei Paavalin ajattelu löytäisi evankeliumeista jonkinlaista vastaavuutta, joka vahvistaa sitä edelleen. Emme puhu siitä raamatullisesta maaperästä, johon Jeesuksen ajattelu itse juurtuu: esimerkiksi silloin, kun hän viittaa ennalta määrättyjen kirjaan (Luuk. 10:20) tai käyttää tuntemisen kieltä ilmaistakseen valintaa (Matt. 7:23; 25:12). Johanneksella asia ilmaistaan selvemmin: Isä on se, joka ”antaa” uskovat Pojalle (Joh. 10:29; 17:2, 6, 9, 24): ”Kukaan ei voi tulla minun luokseni, ellei Isä, joka on minut lähettänyt, vedä häntä” (Joh. 6:44). Tässä nousee esiin ennalta määräämisen ongelma, kun sitä sovelletaan yhtä lailla yksilöihin eikä vain kansaan. Uskova on sijoitettu maailmaan, joka ympäröi hänet ja ottaa hänet kaikilta puolilta haltuunsa. Fatalismin vaikutelmalta välttyy vain se, joka tunnistaa universaalin rakkauden jumalallisen toiminnan lähtökohdaksi (Joh. 3:17; 12:47).

5. Kieli ja tulkinta. Onko Raamatun johdonmukainen ja lohduttava kieli nykyään täysin ymmärrettävää? Nykyajan lukija kompastuu raamatullisen heprean epätarkkuuteen: se ei erota selvästi päämäärää ja pyhittämistä toisistaan. Kun hepreassa sanotaan ”Jumala tahtoo”, sillä voidaan tarkoittaa tahdon sijasta sallimista (”hän antaa tapahtua”). Tämä kielipillinen huomautus jättää kuitenkin oven avoimeksi mielivaltaisille ja vesittäville tulkinnoille. Lisäksi on voitettava kaksi suurta vaikeutta. Ensimmäinen, ulkoinen vaikeus, johtuu siitä, että emme juuri kykene ajattelemaan ennalta määräämisen ongelmaa ensisijaisesti kansan lähtökohdista emmekä yksilöiden kannalta. Näin Paavalin ankarat sanat Roomalaiskirjeessä ovat synnyttäneet lukuisia erehdyksiä ja aiheuttaneet toisinaan epätoivoa, niin että ihminen alkaa uskoa olevansa pyhän Augustinuksen onnettoman ilmauksen mukaisesti ”ennalta määrätty ikuisen kadotukseen”. Syvemmillä tasolla unohdamme usein, että Raamattu käyttää uskonnollisen kokemuksen ilmaisemiseen aika- ja tilakategorioita ja näin liittyy Jumalaan inhimillisiä toimintatapoja. Tämän kielen korottaminen metafyyksiseksi opiksi merkitsee olennaisesti ajallisen ikuistamista.

Kun sanotaan: ”Jumala määrää ennalta, että valituista tulee hänen adoptiopoikiaan”, käytetään antropomorfista kieltä. Se ei silti merkitse väittämistä, että Jumala olisi sidottu niihin kategorioihin, jotka jäsentävät kielen inhimillistä ehtoa ja pyrkivät ilmaisemaan vapautemme toimintaa. Kun Jumalan erityistä suosiota tarkastellaan ajallisuutemme prisman läpi, sen täytyy näyttäytyä ”ennalta määräämisenä”, johon sisältyy jopa niiden hylkääminen ja tuntematta jättäminen, joita ei ole valittu. Kyse on kuitenkin vain puhetavasta, ajassa ja avaruudessa tapahtuvasta siirrosta, joka koskee todellisuutta, joka ei ole niiden alainen. Näissä oloissa etuliite ”ennalta-”, jota käytetään usein tämän ongelmakokonaisuuden termien muodostamiseen (vrt. ennalta määrääminen, ennakkotieto, ennalta näkeminen, ennalta tunteminen, ennakkorakkaus...), ilmentää vain ihmisen pyrkimystä sanoa, ettei aloite lähde hänestä vaan Jumalasta. Kun ajallinen kieli näin siirretään persoonallisiin ilmauksiin, se saa todellisen merkityksensä, jonka Johannes on ilmaissut niin osuvasti: ”Me puolestamme rakastamme, koska Hän on rakastanut meitä ensin” (1. Joh. 4:19).

XLD

Katso myös: → Rakkaus — connaitre AT — dessein-de-dieu NT III 1 — don O — election I 1 — Armo II 3 — liberation-liberte I — Kirja III — providence I — Viisaus AT I 1 — Pelastus III — volonte-de-dieu